

Contribuția lui Petre Țuțea la filozofia dreptului

Dr. Valentin-Stelian BĂDESCU

Universitatea Europei de Sud-Est LUMINA
București, România
Cercetător științific asociat la
Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române
Avocat, Baroul București
valentinbadescu@yahoo.com

*„Constituția liberală din 1923 nu e o operă, e o capodoperă.
Un rege puternic, înfășurat într-un stat al normelor liberale:
separația puterilor și libertăți câte dorește nea Niță;
nici nu poate duce atâtea libertăți”*

Petre Țuțea

(În: „322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea”,
Editura Humanitas, București, 2008, p. 35)

***Rezumat:** Despre universul idealic al lui Petre Țuțea, nu știam foarte mult; în explorarea lui am pornit-o, trebuie să recunoaștem, sensibilizați și ajutați de cosubstanțialitatea patriotismului local. Numeroasele și valorosele studii pe diverse aspecte ale vieții și activității sale, realizate de unii dintre cei mai buni cunoscători în materie, ne-au fost și ele de mare folos. Nu ne-am oprit însă aici, și, la atât. Nu am refăcut un drum al cunoașterii deja parcurs. Am pornit-o pe drumul nostru nestrăbătut. La capătul lui, ne-am întâlnit cu un Țuțea inedit. Cu Țuțea juristul, ipostază în care a apărut, cel dintâi, și poate cel mai convingător, și pe care n-au surprins-o și n-au configurat-o alții înaintea noastră.*

***Cuvinte cheie:** Petre Țuțea; filozofia dreptului; democrație; libertate; stat de drept; înfăptuirea justiției.*

1. De ce despre Petre Țuțea

Era la începutul anilor '70 când l-am cunoscut pe «Nea Petrică», așa cum i-a spus, cu gingășie și respect, maestrul Dan Puric, sau «Moș Petrache», cum l-a alintat Aurel Dragoș Munteanu. Eu eram elev la Liceul Militar *Dimitrie Cantemir* de la Breaza și mă întorceam, ca de obicei, acasă în vacanță, în locul meu de baștină, localitatea Boteni, județul Argeș (fost Mușcel).

Aici, în una din zile, o frumoasă după-amiază de vară, un bătrân înalt și falnic, cu, încă de pe atunci, o chelie glorioasă, se apropia de noi - eu și tătăl meu - pe ulița principală a satului. Ia-ți chipiul de pe cap (eram îmbrăcat în frumoasa uniformă de cantemirist, cu care mă mândream nevoie mare), îmi spune tata. Ești în fața Domnului Petre Țuțea. Nu știam nimic despre el atunci. Măi, Octavian, așa era numele tatălui meu, ai făcut bine că ți-ai lăsat feciorul să meargă la oaste; pentru un bărbat sunt trei meserii onorabile: avocatura, medicina și armata. Abia, ulterior, m-am convertit de la meseria armelor la cea a legilor.

Aveam să aflu mai tarziu de ce avocatura și armata i-au fost apropiate lui Petre Țuțea. De atunci nu am mai avut șansa să-i stau în preajmă. E drept, pe atunci nu realizam dimensiunile reale ale gânditorului, și

aceasta mai ales din lipsa posibilităților de cunoaștere a vieții și operei sale, în cadrul generației din care a făcut parte, dar și de restricțiile impuse de statutul meu de ofițer. După despărțirea de Petre Țuțea, tata mi-a oferit câteva amănunte legate și de trecutul filozofului. Am înțeles, atunci, că după o perioadă de simpatii de stânga, devine simpatizant al mișcării legionare, dar nu și înscris în mișcare, a fost înalt funcționar în diferite guverne, iar sub regimul comunist a făcut mulți ani de închisoare politică. Oamenii locului se fereau să discute prea mult cu și despre gânditor, mai ales că Securitatea îl urmărea și persecuta, chiar și după eliberarea sa din pușcărie. A venit decembrie 1989, odată cu el libertatea și speranța atât de așteptate, care m-au îndemnat să-l decopăr pe adevăratul Petre Țuțea, să-i aflu concepția sa despre libertate și democrație, egalitate și totalitarism, despre lucrurile esențiale: Dumnezeu, om, moarte și eternitate.

Evident, că în puținele pagini ale acestui material nu putem prinde gândirea lui Petre Țuțea, dar frânturi, lumini și umbre, despre filosofia sa asupra dreptului, ne străduim să facem, mai ales pentru oricine va veni cu inima curată în fața acestor pagini. Dar, pentru asta, să vedem mai întâi cine a fost Petre Țuțea, de unde a venit și încotro a mers.

2. Petre Țuțea. Repere biografice

Asa cum spuneam, locul de naștere al lui Petre Țuțea este localitatea Boteni, din fostul județ Mușcel, veche așezare rustică românească întemeiată de Botea/Bota, ostaș al legendarului Negru Vodă - ctitor de țară, deși atestarea documentară este târzie, din 15 decembrie 1513. Comuna se află situată pe o frumoasă terasă a văii râului Argeșel, care împarte în două vatra satului, la o depărtare de 20 de km sud de prima capitală a Valahiei - Câmpulung/Dolgopol, 60 de km de Curtea de Argeș și Târgoviște, celelalte capitale ale Țării Românești. În Boteni, la 1830, a fost stabilită reședința ocolului/plășii Argeșel din fostul județ Mușcel. Aceasta înseamnă că aici s-a aflat, până după Al Doilea Război Mondial, locul de funcționare a mai multor instituții de stat: Judecătoria, percepția, serviciul sanitar uman și veterinar, secția de jandarmi, toate pentru alte opt comune din zonă.

În sat au fost două biserici - una din piatră (în vechea vatră, cu hramul Sf. Paraschiva, și alta - din lemn, ridicată de «ungureni»). În biserica din piatră rămasă, din diverse pricini, singura, au slujit trei generații de preoți Bădescu: Ion sin Dinu Bădescu, fii acestuia, Constantin și Dumitru sin Ion Bădescu, precum și fiul lui Dumitru, preotul Petre Bădescu (1859-1925), tatăl lui Petre Țuțea.

Tatăl lui Petre Țuțea, preotul Petre Bădescu, murindu-i soția și conform obiceiului, nemaiputându-se căsători a doua oară, a invitat-o pe adolescenta Ana Țuțea, fiica lui Simion Oprea Țuțea, țărancă evlavioasă din sat, care frecventa biserica, să-l ajute la gospodăria și curățenia casei. În aceste condiții s-a născut o relație completă, din care, la 17 ani, Ana Țuțea, naște un băiat, căruia i se dă prenumele tatălui, dar în absența unei căsătorii legitime, este înregistrat în *mitrica* (de la mitră-uter), primăriei la numele mamei, conform obiceiului general din „Spațiul Românesc”. Din această căsnicie se vor mai naște încă 7 copii. Preotul Petre Bădescu nu s-a căsătorit oficial, nici la Oficiul Stării Civile, nici în fața altarului din biserică, fiind oprit de dogma creștină; mai fusese o dată căsătorit, chiar dacă a rămas vaduv.

În 1920, la sugestia consăteanului și prietenului său Ion Chelcea, celebru etnograf de mai târziu, se duce la Cluj și se înscrie în clasa a V-a a liceului «Gh. Bariț», pentru ca apoi, în 1923, pomovând ultimele două clase ale cursului superior (a VII-a și a VIII-a, de atunci) într-un singur an, absolvă liceul, susține examenul de bacalaureat, iar în toamna anului 1923, se înscrie la Facultatea de Drept a Universității din Cluj, la care își ia licența în 1926. În același an se înscrie la doctorat, iar în 1929 susține teza despre contenciosul administrativ.

3. Despre Petre Țuțea juristul

Despre universul idealic al lui Petre Țuțea, nu știam foarte mult; în explorarea lui am pornit-o, trebuie să recunoaștem, sensibilizați și ajutați de cosubstanțialitatea patriotismului local. Numeroasele și valorosele studii pe diverse aspecte ale vieții și activității sale, realizate de unii dintre cei mai buni cunoscători în materie, ne-au fost și ele de mare folos. Nu ne-am oprit însă aici, și, la atât. Nu am refăcut un drum al cunoașterii deja parcurs. Am pornit-o pe drumul nostru neștrăbătut. La capătul lui, ne-am întâlnit cu un Țuțea inedit. Cu Țuțea juristul, ipostază în care a apărut, cel dintâi, și poate cel mai convingător, și pe care n-au surprins-o și n-au configurat-o alții înaintea noastră, chiar dacă până acum, strădaniile noastre de a găsi teza de doctorat în drept, în domeniul contenciosului administrativ, nu au fost încununete de succes.

Nu am vrea să se înțeleagă de aici, că îl supradimensionăm pe Țuțea juristul; că nu-l vedem decât în această ipostază; că îl punem pe un plan secund pe filozof ori pe economist, domeniul pe care cei mai mulți îl revendică; dar ce este mai frumos decât filozofia dreptului! Nu spunem doar că pe acest tărâm al dreptului a debutat, cu siguranță, mai devreme decât pe celelalte - a absolvit Facultatea de Drept și și-a susținut doctoratul în Științe juridice. Că a scris și a publicat ceva mai consistent, și că, probabil, până la noi toate, sau mai multe dintre scrierile sale filozofice, sau economice, au rămas în paginile celor două ziare (*Stânga* și *Cuvântul*) unde scria sub pseudonimul P. Boteanu, din perioada interbelică, este adevărat.

Iată de ce demersul nostru de cercetare științifică se centrează și se dimensionează pe analiza cunoașterii și la obiect, din perspectivă sistemică, asupra ideilor de înfăptuire a justiției și funcționare a statului de drept, care au avut în epocă o mare rezonanță și audiență, și care nu și-au pierdut încă însemnătatea și actualitatea. De am procedat bine sau nu, rămâne să aprecieze și să decidă critica de specialitate, dar și cititorii, cărora ne încredințăm cu toată vulnerabilitatea noastră.

4. Statul de drept în viziunea lui Petre Țuțea

Despre statul de drept, despre democrație, nu ar trebui să se vorbească atât de mult opiniează Petre Țuțea. „Eu, în materie de democrație, nu am nicio părere personală. Mă bizui pe doi gânditori clasici. Pe Platon și pe Aristotel. Platon susține că sunt trei forme de guvernământ degenerate: tirania, oligarhia și democrația. Aristotel spune că democrația este sistemul în care face fiecare ce vrea. Și eu am spus: după cum se vede” [1]. Ideea de stat de drept, democratic, formează astăzi mai mult ca oricând, centrul de gravitație al preocupărilor, gândirilor politice și sociale, fiecare încercând o formulă sau alta de reconstrucție statală [2]. În acest sens, continua Petre Țuțea, „Bergson e mai cuviincios ca Aristotel, și zice că democrația este singurul sistem compatibil cu libertatea și demnitatea umană, dar are un viciu incurabil; n-are criteriile de selecție a valorilor. Deci democrația e sistemul social în care face fiecare ce vrea și-n care numărul înlocuiește calitatea. Triumful cantității împotriva calității. Bergson a fost acuzat în micul dicționar filosofic al lui Stalin că e fascist”.

Se concepeau în vremea sa, dar și azi, planuri de organizare a unui nou stat (nu de mult, asemenea fapte țineau de domeniul speculațiilor pure, astăzi avem atâtea elemente de cunoaștere încât, nu mai pare o naivitate sau lipsă de înțelegere a problematicii sociale și politice, orice tentativă rațională de a schimba structural organizarea societății), se arăta, mai ales generației tinere, mirajul unor noi așezări, în care orice om de treabă își va găsi locul, și energiile vor fi canalizate spre un scop bine definit. Și, pentru a i se da acestei mișcări etatiste un caracter de noutate, este înfășurată în formele ademenitoare ale democrației, ale statului de drept.

Dacă în epoca sa, formula mussoliniană: „Totul în stat, nimic în afară de stat, nimic contra statului” devenise un fel de leac miraculos, în stare să vindece toate neajunsurile unei societăți în plină descompunere,

preocuparea lui Petre Țuțea față de acest trinom - Stat-națiune-societate - nu este unul pur speculativ, ci unul pragmatic. El nu poate fi înțeles dacă nu-i pus în legătură cauzală cu criza de structură și de funcționare prin care treceau cele trei entități (n.n. este vorba de marea criză economică mondială din 1929-1933) și nevoia presantă de schimbare. Situându-se în masa poporului, din care provenea, și nu a elitei, a „misticei statului” cum o numea el, gânditorul a adoptat față de statul burghez o atitudine critică dintre cele mai vitriolante. Ilustratoare și semnificative sunt, în acest sens, după cum aprecia filosoful, două realități necontestabile: alunecarea în labirintul legilor și tendința de înlocuire a statului liberal cu statul autoritar, de tip corporativ. Explicându-se, arata că „se-nmulțesc legile în așa măsură încât cei chemați să le aplice, vor trebui să facă investigații serioase pentru a distribui unicul soi de dreptate în societatea de azi, dreptatea legală” [2].

Alunecarea aceasta în «labirintul legilor» își avea originea, după părerea sa, contrară multora dintre reprezentanții regimului parlamentar și tuturor fasciștilor, în „viața complexă a grupului, în structura societății și în regimul politic, mai ales dacă avem în vedere că statul burghez, stat prin excelență ales politic, se apără prin două mijloace: prin legi, care prezintă aparențe inovatoare, și prin măsuri militare și polițienești”. „Și noi ne punem toată nădejdea în schimbarea structurii statului liberal, dar nu adoptând formula mussoliniană, pentru simplu motiv că, o asemenea formulă de stat scapă de controlul popular; pentru că în locul voinței majorității exprimată în regimul democratic în mod liber prin mijloacele sufragiului universal, politica este concretizată în voința Principelui și a suitei sale [3]. Concepția aceasta, de negare hotărâtă a oricărei restructurări a statului existent pe o bază corporatist-fascistă, se explica, nu numai și, poate în primul rând prin orientarea sa de stânga, ci, mai degrabă, prin pornirile sale lăuntrice, raționale, democratice, împotriva totalitarismului. Această manieră, în care pune și demonstrează nelegitimătatea istorică a statului corporatist-fascist, îl onorează pe Petre Țuțea și îl plasează printre cei mai reprezentativi și mai de temut adversari ai reformării statului burghez-liberal, prin aplicarea doctrinei «valahilor medievalizați» [4].

Continuând pe același făgaș, Petre Țuțea se întreabă, retoric, ca și noi acum, în anul de grație, 2016, „este statul actual expresia juridică a națiunii?” sau, cu alte cuvinte, „care mai este relația stat-națiune?” Răspunsul a venit tot de la el, prompt și categoric: Da. Dar națiunea trebuie limpezită, arătând că națiunea este un concept istoric, amalgamat dintr-o anumită structură lingvistică din peisajul geografic și eresuri populare, numit cu un termen global, tradiție”. În concepția sa «dacă există o știință a națiunii, eu sunt de meserie român ». Mai mult, «naționalismul poate fi practicat și cuviincios. Nimeni nu poate interzice unui popor să-și trăiască tradiția și istoria cu gloriile și înfrângerile ei. Pârvan zice: Etnicul e punct de plecare și universalul punct de sosire. Eu, ca naționalist, am gândit multă vreme că națiunea e punctul terminus al evoluției universale, fără națiune intrăm în Turnul babilonului». Cam vetustă și apocaliptică această viziune Nea Petrică! Explicația poate rezida și în graba relativă cu care trece peste conceptul de națiune, tot ceea ce îl interesa în acel moment al existenței și devenirii sale spirituale, era argumentarea logică și istorică cu care își apăra ideile și convingerile despre trecutul, prezentul și viitorul națiunii române [5], a statului național, unitar, român, independent și suveran.

Față de aceste dezvoltări concluzionăm că, văzute drept expresie juridică a națiunii: (statul), ca formă eternă de comunitate și existență a popoarelor (națiunea) și ca regim, ca sistem istoricește determinat de conviețuirea oamenilor într-un spațiu dat (societatea), aceste trei entități sunt asezate în concepția lui Petre Țuțea pe o poziție de tip piramidal. La bază, societatea cu sfera cea mai largă de cuprindere; la mijloc, națiunea; și în varf statul - exponentul națiunii și societății care-l generează și-l susține. Deși între ele există deosebiri de substanță și de cuprindere, filosoful le privește ca un tot organic, în interiorul căruia se stabilesc relații de interdependență și funcționalitate, de la bază la vârful și invers [6].

Chiar dacă ideea că o federalizare a Europei prin crearea unui superstat, având putere asupra statelor naționale, nu era posibilă pentru Petre Țuțea, dacă ținem seama de istoria acestui zbuciumat continent și de stările de fapt existente, i-au adus etichetarea cu apelativul de naționalist, el nu s-a dezis, ci dimpotrivă, a

recunoscut, cu sinceritate și mândrie, că a fost naționalist. «Am fost acuzați, noi ăștia de dreapta, că exagerăm puterea națiunii. Toate popoarele fac așa. Fiecare crede că neamul său e buricul pământului. Românismul a însemnat, pentru generația noastră, să fim noi înșine. Că dacă n-aș fi român, n-aș fi nimic» [7]. Petre Țuțea nu pare să împărtășească, în această privință, ideile lui Nae Ionescu, el se simțea mai atras de concepția conservatoristă a lui Eminescu, care așeza statul, legiuitorul și națiunea, în ordinea naturală a lumii [5]. Naționalist da, dar retrograd și xenofob n-a fost. S-a format și s-a manifestat toată viața ca un naționalist democrat, progresist, perfect și deplin conștient că aparține unui neam real european, imposibil de încorporat prin absorbție de către alte popoare [5], dovedindu-se original și prin teoria sa asupra statului. Fapt explicabil, întrucât statul, văzut ca instituție politico-juridică, ocupă un loc central în meditațiile sale. Putem adăuga la explicație, și interesul deosebit pe care cugetătorul l-a manifestat, în permanență, pentru viața social-politică.

5. Coordonatele democrației în gândirea lui Petre Țuțea

O abordare din perspectivă socio-politică a democrației așa cum am mai afirmat, nu poate fi efectuată, fără a face trimitere la analogiile dintre evenimentele istorice din România dintre anii 1936 până în 1948, caracterizați de ascensiunea mișcărilor fasciste, de cel de-al doilea război mondial, de hegemonia Germaniei hitleriste până la instaurarea regimului comunist cu sprijinul ocupației sovietice. Receptarea lui Petre Țuțea este marcată, în mare parte, de un accent politic. Legăturile lui cu Garda de Fier nu constituie un aspect singular și nici ușor de delimitat în timp. O apropiere de mișcarea legionară se produce sub atracția intelectuală, exercitată asupra unei întregi generații, de Nae Ionescu. În viziunea noastră, o clarificare de acest tip, aparține în primul rând istoriei și mai puțin economiei sau dreptului.

Meditațiile lui Țuțea asupra chestiunilor de drept nu sunt deloc întâmplătoare. Caracterul său onest și ambiția de luptător, nu îl puteau situa în afara unor asemenea preocupări. Așa se și explică de ce, după terminarea studiilor la Facultatea de drept, de la Cluj, și-a susținut și doctoratul, tot în domeniul științelor juridice, audiind cursurile unor mari juriști ai vremii. Dar, preocuparea pentru studiul dreptului s-a menținut și după intrarea sa în politică, unde, angajat în publicistică, a luptat pentru ameliorarea situației țării, nu numai în plan cultural, ci și în plan economic și juridic. Cert este că, majoritatea reflecțiilor sale asupra problematicii dreptului, sunt de o mare actualitate și în prezent. Oricum, ar fi de o mare utilitate în formarea studenților care studiază dreptul. Aceasta este, de fapt, și principala justificare a prezentei lucrări.

În structura acestei cercetări trebuie reliefată și concepția lui Petre Țuțea despre democrație. „Fără să gândesc în stilul darwinismului social, nu pot să rămân indiferent la incapacitatea democrației de a asigura selecțiunea naturală a valorilor. Democrații gândesc corpul social aritmetizat: numără capetele toate și unde e majoritate, hai la putere. Sufragiul turmei! Asta e părerea mea despre democrație. Eu, cât aș fi de aristocratic în gândire, politic trebuie să fiu democrat. Masa e absolută; fiecare prost luat în parte e un prost și atât. Dar toți proștii ăștia, luați împreună, sunt un principiu istoric. Prin însăși ordinea ei ideologică, democrația îl obligă pe idiot să stea alături de geniu. Partea proastă este că oamenii de excepție pot ajunge captivi în cirezile democratice. Ce decide masa are caracter absolut, deoarece prin masă se exprimă specia. Prin individ se exprimă personalitatea. Numai că uneori, un individ ajunge să influențeze foarte mult asupra maselor. Aceștia sunt aleșii. Istoria e făcută de aleși. Paradoxul societății umane este că mulțimea îi produce pe conducători, iar aceștia o conduc. Istoria de echilibru social e caracteristica oricărei democrații. Asta e forța constantă a democrației. Iar extremelor - fie extremei stângi, fie extremei drepte - care violează ideea de echilibru social, democrația le este ostilă”.

Deși nu a edificat o ontologie juridică sistematică, Țuțea aduce argumente profunde, bazate pe raționamente imbatabile, cu premise istorice și organiciste, privind democrația. Cu referire la această chestiune sugerăm o apropiere a lui Petre Țuțea de Eminescu, situându-se, în felul său, pe aceeași linie de gândire cu poetul nostru național, nepereche: „Și popoarele dorm. În începutul instinctiv al vieții lor, ele

trăiesc în stat natural, asemenea albinelor, își crează instituții și un uz; ce ar trebui să le găsească bune dacă le-ar crea cu conștiința, ba care sunt din punctul lor de vedere mai raționale și mai bine-ntocmite, decât legi și instituții create prin reflecție. Instituțiile cresc ca plantele, totul în ele e cuminte, fără ca mintea să fi jucat v-un rol la creșterea lor, instinctul sigur al naturii le-a creat bune, și oamenii vegetează în acest organism viu, fără să-și dea seama, ba fără să le vie-n minte cum ar putea fi altfel. Dar când se scriu legile? Când încep a deveni controversate, când naivitatea încetează, când uzul începe a fi privit ca formă goală și nu ca expresia spontană a unui înțeles, a unei trebuințe ?” [8]. Și totuși, pentru gânditor, «cel mai bun sistem social e cel care pleacă de la respectul măștii de om: democrația. Democrația e imperfectă, dar fără ea e greu de viețuit. Este un soi de haos suportabil. În democrație legea funcționează, în vreme ce în comunism legea nu există; e tiranie».

6. În loc de concluzii. Dilema românească: etnocentrism sau inter (multi) culturalitate

Încerc în rândurile ce urmează, să ordonez câteva gânduri despre contribuția lui Petre Țuțea la filosofia dreptului, și aș dori să mă refer în primul rând la actualitatea ideilor sale, mai ales că noua ideologie, a mondializării și europenizării, a integrării într-o Europă tot mai americanizată, în care civilizația utilitaristă șterge identitățile și tolerează, din ce în ce mai indispusă, orice angajament moral sau spiritual care ar susține contrariul. În acest spațiu parcă nu ar mai avea loc Mihai Eminescu, Nicolae C. Paulescu, Nichifor Crainic, Nae Ionescu, Mircea Eliade, Vasile Băncilă, Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, Emil Cioran ori Petre Țuțea, căruia nu-i plăcea să i se spună filosof, ci prefera să se numească pe sine „gânditor creștin” [9].

Există, în fond, un circuit de idei geniale în cultura românească, pe linia Eminescu - Nae Ionescu - Petre Țuțea, ce-și așteaptă captarea finală într-o operă de superioară sinteză, întrucât, asemenea lui Petre Țuțea - omul nu se poate salva fără Dumnezeu și, cu atât mai puțin, împotriva lui Dumnezeu. Apoi, mai mărturisesc ceva, am scris acest material cu mintea, dar și cu sufletul. Am procedat astfel deoarece am fost convins că Petre Țuțea nu poate fi înțeles și redat lumii căreia îi aparține, în întreaga sa măreție și strălucire, decât dezvăluind nu numai registrul filosofic și economic, cât și cel juridic; pentru că el însuși a fost, în unele demersuri teoretice și practice, jurist de profesie. Adevărata sa vocație, cu care își identifica destinul, era „aceea de om de stat de creator de legi, care să guverneze poporul” [5]. „Am vrut să devin legiuitor; de ce? „pentru a face oamenilor bine cu carul”. Să fii absolvent de drept, și să faci specializări în străinătate, cu intenția de a deveni conducător economic și politic, să te dedici, o bună parte din viață, meseriei de jurnalist, să accepți, voit și nu fortuit, calitatea de demnitar, și să nu scrii decât ocazional și nu pe măsura posibilităților, deci să nu ai o operă teoretică în adevăratul sens al cuvântului, și totuși să te numeri printre cei mai proeminenți filosofi ai timpului este, cu adevărat, un caz nepereche, un paradox fără precedent [5].

Invocată mai puțin această activitate de jurist practician, este de natură să ajute la fixarea mai riguroasă a lui Petre Țuțea în istoria de gând și de faptă a neamului nostru, dar nu rezolvă problema însăși; nu răspunde tranșant și convingător, la întrebarea dacă „țăranul imperial din Mușcel” a creat sau nu în adevăratul sens al cuvântului, o operă autentică, de incontestabilă ținută științifică și perenitate, care să contribuie efectiv și substanțial la îmbogățirea tezaurului spiritual al țării.

Petre Țuțea a ținut ca lumea să-l perceapă și să-l rețină ca un jurist, nu de catedră ci de conducere și decizie și pentru a-i fi mai ușor s-a autodefinit liberal: explicându-se, susținea că „în climatul creat de liberali se poate respira spiritual, valorile mișcându-se nederanjate de nimeni”. Acest atașament la liberalism, nu l-a împiedicat totuși să-l disocieze, filosofic, de democrație, pentru motivul că el „e aproape de gândirea aristocratică a corpusului social”. Operând o atare disociere filosofică nu înseamnă că a ales între liberalism și democrație; de fapt și în fapt, a optat pentru liberalism și democrație și a respins ca inacceptabile și neavenite, pe toate celelalte sisteme, înainte de toate cele de esență și factură totalitară. A optat pentru un stat de drept în care înfăptuirea justiției și a binelui public să fie mai presus de orice interese. Pe acest filon de

gândire s-a format și s-a situat Petre Țuțea; „gândirea sa a fost puternic influențată și marcată de marii gânditori români și străini; a căpătat trăsături multiple și, prin urmare și-a croit un loc propriu, aparte în cartea minții și înțelepciunii românești” [5].

În timp, majoritatea cercetătorilor care s-au ocupat de gândirea social-politică a lui Petre Țuțea au insistat, cu precădere, asupra problematicei statului, tratând mai puțin mesajul reflecțiilor asupra dreptului și dreptății. El a studiat sistematic problematica științelor social-politice, inclusiv cele ale științelor juridice și nu s-a mulțumit doar cu o simplă informare, ci a insistat pentru a înțelege și pentru a propune soluții temeinice la problemele practice, legate de conceperea și aplicarea dreptului, acordând spații ample originii statului, mecanismului justiției, conținutului legilor. Din perspectiva filosofiei juridice, Țuțea acordă cea mai mare atenție problemei dreptului și problemei statului, în perspectiva doctrinei organiciste, având ca nucleu gândul că dreptul este creat de spiritul colectiv al poporului. În perimetrul „fenomenologiei dreptului”, gânditorul a subliniat, cu insistență, asupra necesității de asigurare a legitimității tuturor normelor de drept, astfel încât acestea să aibă nu numai juridicitate, ci și justete, respectiv să fie fundamentate pe validitate socială și pe încărcătura lor morală. Iar juridicitatea trebuie legată de solul istoriei și de spiritualitatea națională. Numai într-un asemenea ansamblu, se va limpezi originalitatea lui Petre Țuțea, pe fondul comun al gândirii europene, iar ipoteza de la care am plecat, potrivit căreia acesta a avut contribuții importante și în problematica filosofiei dreptului, se confirmă.

Puternica sa conștiință justițiară, l-a determinat să mediteze îndelung, asupra tuturor temelor legate de viața social politică. A făcut-o, însă, într-un mod temeinic și coerent. Mai întâi, meditănd pe cont propriu asupra ființei, a asumat arheul ca principiu explicativ și s-a plasat pe „culmile gândirii filosofice moderne”. Altfel spus, el s-a situat deasupra dilemei filosofiei europene tradiționale. «Eu, cultural, sunt un european, dar fundamentul spiritual e de țaran din Mușcel» spunea Petre Țuțea. A intuit o explicație ontologică generală, de la care a plecat, pentru a înfiripa și o filozofie practică.

Hăituit în timpul vieții, ca român și personalitate distinctă a românilor în plan european, destinul lui Petre Țuțea nu a scăpat nici după intrarea în neant; îi este haituită și opera, marcată deopotrivă de specific național, în formă, pe cât de filozofică și religioasă este în conținut. Gânditorul și opera lui s-au identificat cu istoria neamului [10]. Pendulând continuu între filosofie și teologie, Petre Țuțea și-a găsit timp și pentru drept, dar rămâne fidel imperiului certitudinii, care, pentru el este întrupat de dogma evanghelică. El impune, în Tratatul de antropologie creștină ca și în triada stat-națiune-societate, *triunghiul Dumnezeu, națiune, om*, și afirmă că există o singură cale spre adevăr: calea creștină, căci dacă luăm în serios creștinismul, asemenea lui Petre Țuțea, omul nu se poate salva fără Dumnezeu; și cu atât mai puțin, împotriva lui Dumnezeu.

Adulat sau hulit, Petre Țuțea rămâne o piatră de încercare pentru toți cercetătorii operei sale, o provocare pe care Dumnezeu a binevoit să o rânduiască, încercatului popor român. Ca gânditor, el a fost socotit, de mulți, un Socrate, deși de regulă, el nu a folosit metoda cunoscută a dialecticianului antic. Am putea, totuși, apropia frământarea dramatică a lui Petre Țuțea în această ordine, de aceea a lui Socrate, care și el țintea colaborarea cu zeul, sfințenia, fără însă a ajunge s-o realizeze vreodată. Ca și Socrate, Țuțea, țaranul din Muscel e un om exclusiv al cetății, defel al naturii, aceasta o va spune de mai multe ori: nu dă doi bani pe ea, nu o vede, nu are ochi și nici alte simțuri pentru natură. În sfârșit, tot ca și Socrate întemnițatul, zilele de reclusiune în închisori și sub cenzura dictaturilor roșii, i se par lui Petre Țuțea ca singurele și cu adevărat luminoase, „aci va suferi transfigurarea, pătimește cu Dumnezeu”. Aici, el se întreba, precum marele om martirizat, dacă poate da ascultare zeului ce-i șoptește în ureche despre menirea sa, dacă apoi va trebui să-l confirme - și cum, și cand? [10].

Aflat între legendă și realitate - un plan la care el însuși a depus destulă trudă - lui Petre Țuțea îi sporește încă legenda. Acest lucru se pare că s-a întâmplat și marilor sale modele, Socrate și Platon, lui Thomas din Aquino, cu care gânditorul nostru ar semăna, după unii, și fizicește. Realitatea, însă, în viața lui Petre Țuțea, a fost tot atât de tare pe cât de tare-i este legenda. Tocmai de aceea mi se pare destul de riscantă

încercarea de a-l descrie aici sub zodia sfințeniei. Fiindcă în ce fel, cum să mai dorești sfințenia, dacă te-ai îndeletnicit atâta cu cele ale omului, iar ideii din cer i-ai făcut câteodată, precum atenianul; cu degetul în figura cunoscută? Întrebarea e legitimă în cazul lui Petre Țuțea, care s-a amestecat, des și cu urmări pe termen lung, în politică și în treburile puterii; cât despre pitorescul prezenței sale rostitoare în lumea de tot soiul, ce să mai vorbim?

În anii antebelici, iscălește Manifestul Revoluției Naționale, împreună cu Sorin Pavel, Petre Marcu Balș (Panchea), N. Tatu, Gheorghe Tite (ai cărui urmași, demni maramureșeni i-am cunoscut într-un neuitat pelerinaj la Săpânța cu ceva timp în urmă, Tite și Țuțea fiind buni prieteni își întorceau reciproc vizitele la Boteni și Săpânța). Cu acest manifest, lucrare de tinerețe, începe probabil gândul unei școli, al unei pedagogii naționale. Această școală ar trebui să fie, poate că a gândit așa și Petre Țuțea, precum școala aceea concepută de Constantin Noica, o școală unde să nu se predea nimic în afară de spirit, nu conținuturi, nu sfaturi, nu învățături. Exegeza lui Petre Țuțea este bătălia pe o erudită documentare. Cărțile consultate de el, cu predilecție prin intermediere germană, aparțin unor nume consacrate în domenii diverse: religie, filosofie, știință, drept, economie, artă, etc., de la timpurile primare ale culturii universale până în contemporaneitate. Caracterul enciclopedic al informației contrastează cu expunerea voluntar explicită, fără a ajunge la vulgarizări. De aceea, a fost supranumit și «Geniul de la Boteni» !

Petre Țuțea, totuși, nu a fost un geniu. Nu a inventat nimic, nu a descoperit nimic, nu a marcat, decisiv, niciun domeniu al cunoașterii [11]. Dar, e prefect acceptabil, în limbaj colocvial, să spui, despre ceva ce-ți place mult, că e genial. Petre Țuțea a fost foarte iubit după 1990, când întreaga Românie l-a putut vedea și auzi vorbind. O vreme, părea că un adevărat cult se naște în jurul său. Era carismatic, hâtru, extrem de inteligent, și spunea ceea ce românii traumatizați ai acelor timpuri vroiau să audă: că sunt un popor mareț („Poporul român e una din minunile lui Dumnezeu în marșul lui pe Pământ” ori „Dumnezeu este român. Sau, dacă nu, sunt împotriva Lui”), dar și că sunt un popor decăzut, de proști, mai ales după victoria zdrobitoare a lui Ion Iliescu în alegerile din 20 mai 1990 („Am făcut 12 ani de pușcărie pentru un popor de imbecili”). Ciudat, ambele mesaje, doar aparent contradictorii, produceau mare plăcere românilor aceluși timp.

Țuțea a sedus pe toată lumea, cu un fel de radicalism șugubăț. Vorbele lui erau tăioase ca diamantul, mergeau direct la țintă. În același timp, era ceva simpatic, ceva ce punea surdina cuvintelor care, doar citite astăzi de cineva care nu are habar cum vorbea Țuțea, pot părea foarte tari. Cineva care l-a cunoscut bine înainte de 1990, când puțini români știau cine e, din motive lesne de înțeles, mi-a sugerat drept cheie de lectură a vorbelor sale colosale, de genul „Mă plimb între neamul meu și Dumnezeu” ori „citesc Criticile lui Kant cum citesc Informația Bucureștiului”, un mic exercițiu de imaginație. Gândiți-vă că, după ce rostea vorbele astea la Turn sau în alte locuri, se întorcea spre interlocutori și făcea cu ochiul. Într-un fel, cuvintele sale trebuie citite cam cum citim pe Cioran, marele lui prieten. Nu e deloc întâmplător că cei doi, deși aparent gândesc foarte diferit, sunt foarte asemănători. Amândoi rostesc cuvinte grele ca Himalaya, precum Dumnezeu, moarte, popor, istorie și altele asemenea, cu lejeritatea unei jonglerii măiestre. De aceea, trebuie mereu percepută o mică doză de ușurătate îndărătul acestor vorbe, excelent exprimată prin gestul făcutului cu ochiul. Altfel, am fi puși într-o tensiune supra-omenească de incandescența gândului unui Țuțea, ori de abisul gândului unui Cioran. Asta, mă grăbesc să spun, nu alterează deloc seriozitatea mesajului. Temperează. Fusese închis de regimul comunist. Mai întâi din 1949 până în 1954, fără proces. Apoi, din 1956 până în 1964, condamnat fiind la 18 ani de închisoare pentru înfiorătoarea, în epocă „crimă de uneltire împotriva regimului popular”. Petre Țuțea era un anti-comunist radical. El, de altfel, nu putea fi decât radical. În tinerețe, cunoscuse și dreapta și stânga în aceeași manieră.

În formulările sale de neuitat din anii 1990-1991, anti-comunismul suna foarte bine. La sfârșitul vieții, slăbit de bătrânețe, era frecventat de fel de fel de oameni înarmați cu aparate de înregistrat, care

veneau la patul lui să vâneze vorbe de geniu. Îi puneau întrebări, și Țuțea, în pijama, cu un fes în cap, întins în pat și acoperit cu pătura, răspundea. Încă din 1990 vedeam aceste imagini și mi se strângea inima. Simțeam că e nedrept sau măcar indecent, să tratezi un om în starea lui astfel. Îmi amintesc, de pildă, de o secvență văzută la televiziune atunci și, dacă nu mă înșel, accesibilă pe youtube astăzi, în care un grup de tineri, exaltați ai aceluși timp, veniseră la patul lui și îl iscodeau cam așa: „Nu credeți că ar fi timpul să renască mișcarea legionară?” Și Țuțea răspundea, cu respirația tăiată și tremur de bătrân, „Nu”; ceea ce îi dezamăgea ușor pe tineri care, reluau întrebarea, așteptând exact răspunsul opus. Filozofic vorbind nu a fost cu nimic mai original decât Nae Ionescu, profesorul pe care, alături de întreaga sa generație, îl admira.

Ca și Nae Ionescu, însă, avea capacitatea unică de a face perfect inteligibile, oricărui mediocru, marile idei ale filozofiei. Ceea ce e și bine și periculos în același timp, dar nu voi insista aici asupra acestui aspect. Cioran, într-o scrisoare din anii 70, spune că, dacă Țuțea ar fi trăit la Paris ar fi ajuns o celebritate mondială. Poate că da. Într-un București normal, însă, scutit de ocupația comunistă de patru decenii, Țuțea ar fi fost un mare profesor. Nu știu dacă la universitate ori într-un cadru privat, dar știu că ar fi avut generații de fani, ar fi cunoscut gloria culturală și ar fi format o grămadă de intelectuali români. Nu știu dacă următoarea anecdotă, pusă în circulație chiar de el, este adevărată în ordinea istoriei sau nu. Se zice că un țăran analfabet, întemnițat alături de Țuțea, ar fi fost întrebat: „Ce înțelegi tu din ce spune Țuțea?”. ”Nimic, zice omul, dar e grozav!”. Dar, în ordinea spiritului, este cât se poate de adevărată. Ei bine, asta numesc eu un profesor mare. Să facă pe orice om alfabetizat, să priceapă ceva din marile idei ale lumii, și să facă pe orice analfabet să aibă sentimentul că ascultă idei mari, chiar dacă nu le poate pricepe. Dacă ne gândim că românii l-au putut cunoaște doar doi ani (a murit în decembrie 1991), și vedem ce amintire îi poartă și azi, la mai bine de două decenii de la moarte, putem spune că, cea mai mare reușită a lui Petre Țuțea este posteritatea sa. Importantă este amintirea pe care a lăsat-o românilor care, iată, și acum îl iubesc atât, și de aceea, ori de câte ori ajung la mormântul lui din cimitirul aflat lângă biserica întemeiată de străbunii lui aprind o lumânare. Și eu ajung destul de des, întrucât aproape de el, la câteva lacre, se află și mormântul străbunilor mei, oameni ai aceluiași minunat ținut mușcelean - Boteni.

În fine, cercetarea contribuției pe care Petre Țuțea o are, la clarificarea problemelor teoretice și practice privind dreptul, trebuie să fie continuată, cu mai multă îndrăzneală. Cu atât mai mult, cu cât astăzi, bibliotecile sunt la îndemâna oricărui cercetător interesat de chestiune. Contactul cu documentația unde este analizat raportul statului cu dreptul, constituie un argument încurajator, întrucât poate fi descoperită profunzimea și rafinamentul gândirii cu care filosoful abordează conceptele juridice. Dar, asemenea descoperire poate fi făcută și consultând publicistica altora despre Petre Țuțea. Ba, chiar opera sa economică mustește de fulgurații cu trimitere la filozofie, morală și drept. Mai ales că, dreptul pur nu oferă decât certitudini ideale, și de aceea oamenii cred în valoarea principiilor și normelor de drept, singurele în măsură să legitimizeze forța.

Referințe

- [1] Petre Țuțea, 322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea, Editura Humanitas, București, 2008, p. 35
- [2] Vasile C. Nechita, Petre Țuțea și provocarea sa economică, Editura Sedcom Libris, Iași, 2000, p. 133.
- [3] Petre Țuțea, Legiferarea în regim parlamentar, în Stânga, an I, nr. 6, P 5, col. 5, citat de Vasile C. Nechifor, în op. cit. p. 31.
- [4] Petre Țuțea, Regulile jocului democratic, în “Stânga” nr. 4, p. 2, col. I, București, 1932.
- [5] Vasile C. Nechita, Petre Țuțea și provocarea sa economică, Iași, Sedcom Libris, 2000, p. 27, 34-35, 115-118.

- [6] Petre Țuțea, Proiectul de tratat, Editura Pronto, Brașov, 1992, p. 7.
- [7] Petre Țuțea, 322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea, Editura Humanitas, București, 2008, p. 40.
- [8] Ștefan Munteanu, Contribuția lui Mihai Eminescu la filosofia dreptului, în Acta Universitatis George Bacovia. Juridica - Volume 2, Issue 2/2013, p. 23.
- [9] Dacă ești român sau cetățean român, dacă trăiești în România sau înafara ei, dacă ai sentimente și dăruire pentru țară și neamul românesc, citește acest mic text, meditează și exprimă-ți opiniile ca un om liber. Cel care te îndeamnă să faci acest lucru este român, cetățean român, un om obișnuit printre milioanele de oameni, care a trăit șazececi de ani în România, dar a avut și șansa de a se consulta și de a sta de vorbă cu oameni din toată lumea, de a vizita și cunoaște Europa și Nord-America, chiar și Orientul Mijlociu, dar niciodată nu am auzit sau citit ca, undeva în lume, cineva să-și defăimeze țara de origine, țara al cărei cetățean este, precum a făcut-o H.-R. Patapievici. Citește cele ce urmează și acuză-mă de rea-credință, cu argumente, sau alătură-te indignării și protestului meu. Nu intru în amănuntele pentru care a făcut-o: se pot face o mulțime de supoziții, de la cele de ordin educațional sau psihic, la cele de inconștiență sau impostură. Nu lansez ipoteze, dar îl disprețuiesc, așa cum disprețuiește el poporul român din care fac parte, și îl acuz de nerespectarea Constituției României. Este uimitoare impasibilitatea majorității intelectualității din România, care, fără îndoială, cunoaște Europa Occidentală și Nord-America, unde nu sunt admiși sau promovați indivizi ce urăsc până la blasfemie un popor, indiferent de performanțele sale istorice sau culturale. Ura patapieviciană față de români, pe care îi numește „23 de milioane de omuleți patibulari”, nu ne va schimba istoria, nu ne va îmbunătăți cultura și nici imaginea în lume. Din contră, ne face un mare rău internațional. Poate asta urmărește, poate asta e pus să facă ... Iată opiniile fostului președinte al „Institutului Cultural Român” despre România și Români, despre Cultura și Limba Română. GEOGRAFIA ROMÂNIEI: - „Radiografia plaiului mioritic este ca a fecalei: o umbră fără schelet, o inimă ca un cur, fără șira spinării” (din „Politice” de H.R. Patapievici, ediția 1996, p. 63). POPULAȚIA ROMÂNIEI: - „23 de milioane de omuleți patibulari” (din „Politice” de H.R. Patapievici, ediția 1996, p. 53) - „Un popor cu substanță târâtă. Oriunde te uiți, vezi fețe patibulare, ochi mohorâți, maxilare încrâncenate, fețe urâte, guri vulgare, trăsături rudimentare” (din „Politice” de H.R. Patapievici, ediția 1996, p. 34) - „Românii nu pot alcătui un popor pentru că valorează cât o turmă: după grămadă, la semnul fierului roșu” (din „Politice” de H.R. Patapievici, ediția 1996, p. 64). LIMBA ROMÂNĂ: - „Româna este o limbă în care trebuie să încetăm să mai vorbim sau ... să o folosim numai pentru înjurături ...” (din „Politice” de H.R. Patapievici, ediția 1996, p. 64). ISTORIA ROMÂNILOR: - „Toată istoria, mereu, peste noi a urinat cine a vrut. Când i-au lăsat romanii pe daci în forma hibridă strămoșească, ne-au luat în urină slavii: se cheamă că ne-am plămădit din această clisă, daco-romano-slavă, mă rog. Apoi ne-au luat la urinat la gard turcii: era să ne înecăm, așa temeinic au făcut-o. Demnitatea noastră consta în a ridica mereu gura zvântată iar ei reîncepeau: ne zvântam gura la Călugăreni, ne-o umpleau iar la Războieni, și așa mai departe, la nesfârșit. Apoi ne-au luat la urină rușii, care timp de un secol și-au încrucișat jetul cu turcii, pe care, în cele din urmă, având o bășică a udului mai mare (de bețiile ...) i-au dovedit” (din „Politice” de H.R. Patapievici, ediția 1996, p. 63). CULTURA ROMÂNILOR: - „Puturoșenia abisală a stăutului suflet românesc ... spirocheta românească își urmează cursul până la erupția terțiară, subreptice, tropăind vesel într-un trup inconștient, până ce mintea va fi în sfârșit scobită: inima devine piftie iar creierul un amestec apos” (din „Politice” de H.R. Patapievici, ediția 1996, p. 49) - „Cu o educație pur românească nu poți face NIMIC” (Din „Politice” de H.R. Patapievici, ediția 1996, p. 56) „România are o cultură de tip second hand” a enunțat într-o emisiune televizată (după Viorel Patrichi în Revista „Rost” nr. 24/2005). VIITORUL ROMÂNIEI: - „Eminescu este cadavrul nostru din debara, de care trebuie să ne debarasăm dacă vrem să intrăm în Uniunea Europeană” (după Viorel Patrichi în Revista „Rost” nr. 24/2005). Cele de mai sus se pot verifica în partea întâi a volumului „POLITICE” apărut în 1996 în Editura Humanitas; citate și în Revista „ROST” nr. 24/2005. Vă rugăm să citiți și să meditați; să vă întrebați cu ce au contribuit la îmbunătățirea realității românești, din trecut și prezent, aceste defăimări ordinare și blasfemii anti-românești și anticonstituționale. Vă rugăm să cercetați dacă și în alte țări europene de azi au mai fost cetățeni care au scris asemenea disprețuiri și calomii la adresa țării lor.

- [10] Mircea Coloșenco, citat în Petre Țuțea, Scrieri filosofice, vol. I, prefață de Gavril Matei Albastru, București, Editura România Press, 2005, p. 8-34.
- [11] Sever Voinescu, Petre Țuțea - Ce a fost, ce ar fi fost, articol preluat de pe site-ul: <http://www.evz.ro/petre-tutea-ce-a-fost-ce-ar-fi-fost.html>.
- [12] Petre Țuțea, Între Dumnezeu și neamul meu, Editura Vatra Românească, Bucuresti, 1992.
- [13] Petre Țuțea, Omul: Tratat de antropologie creștină, vol. 1-2, Editura Timpul, Iași, 1992.
- [14] Petre Țuțea, Scrieri filosofice, vol. I. Filosofia nuanțelor, Editura Diana Pres, București, 2012.
- [15] Gheorghe Gabriel, Petre Țuțea între legendă și adevăr, Editura Gândirea, București, 2003.
- [16] Răzvan Codrescu, De la Eminescu la Petre Țuțea, Editura Anastasia, Bucuresti, 2000.
- [17] Spiridon Cassian Maria, Petre Țuțea între filozofie și teologie, Editura Cogito, Oradea, 2004.